

ze světa památek

Z historie památkové péče

Památkářským elémem na jihočeském krajském středisku konce šedesátých a počátku sedmdesátých let 20. století

Rozhovor s Alešem Krejčů zaznamenal a edičně připravil Martin Gaži

Ing. Aleš Krejčů (1944–2022), rodák z Deštné na Jindřichohradecku, absolvent Fakulty architektury a pozemního stavitelství ČVUT (1967), dlouholetý památkář, odborník na statiku historických staveb, pracovník jihočeského Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody (od 1967), ředitel českobudějovického Památkového ústavu (pod jeho měnicemi se názvy, 1991–2005), v letech 2004–2005 zastupující generální ředitel NPÚ, mimo jiné držitel Ceny za památkovou péči Ministerstva kultury (2017).

Tento text je součástí výrazně delšího rozhovoru, který s Alešem Krejčů vedl Martin Gaži při několika setkáních od září 2020 do června 2021. Vznikl v rámci institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace (DKRVO) poskytované Ministerstvem kultury ČR (výzkumná oblast II. Dějiny památkové péče v českých zemích). Záznam rozhovoru uchovává NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích.

Obr. 1. Aleš Krejčů na zájezdu českobudějovického krajského střediska do tehdejší NDR, počátek sedmdesátých let 20. století, zdroj: soukromý archiv

Martin Gaži (dále MG): *Byl jste dlouholetým ředitelem českobudějovického památkového ústavu a mnozí si vaše jméno oprávněně asociují s vybudováním systému památkové péče na jihu Čech i správou hradů a zámků tamtéž. Mohl byste zavzpomínat na své profesní počátky? Co vlastně na podzim roku 1967 rozhodlo o vaší volbě českobudějovického krajského střediska? Návrat z pražských studií do rodných jižních Čech?*

Aleš Krejčů (dále AK): V Českých Budějovicích jsem od doby, kdy jsem tu navštěvoval stavební průmyslovku, nebyl. Jsem ale celoživotně přesvědčený o tom, že tam, kde člověk má skutečně být, se nakonec octne. Stalo se to zvláštním způsobem. P. František Daniel Merth, politický vězeň přelomu čtyřicátých a padesátých let a kněz bez státního souhlasu, ke kterému měla naše rodina i já osobně velmi blízko, tehdy pracoval ve Výchovném ústavu mládeže v Černovicích. S otcem jsme za ním jezdili, otec tam vozil ze svého sadu ovoce. Svěřil jsem se mu se svým váháním a on mi tehdy

dal adresu Stanislava Vettera, který se v té době mimo jiné pohyboval mezi lidmi, kteří připravovali zázemí pro návrat dlouhodobě internovaného biskupa Josefa Hloucha do českobudějovické diecéze. Dr. Vettera jsem tedy navštívil a on mne dovedl k řediteli Karlu Švejdi na výstaviště, kde tehdy sídlilo středisko. A ten mě přivítal s otevřenou náručí. Zvažoval jsem několik pracovišť, všechna jsem si objel, ale s takovým přijetím jsem se nikde jinde nesetkal, ani od pana doc. Líbala, u něhož jsem v Jindřišské při studiích pracoval jako brigádník SÚRPMO.

Obr. 2. České Budějovice – Čtyři Dvory, areál výstaviště, v jednopatrové budově s plochou střechou sídlilo krajské středisko památkové péče a ochrany přírody, v přízemí vlevo od vchodu pracovníci památkové péče, v patře nad nimi ředitel a ekonom, v přilehlé přízemní budově pracovníci ochrany přírody spolu s bytem správce, zdroj: Šechtl a Voseček, ID nfilm7295, letecké foto: Marie Šechtlová, mezi 1965–1967

MG: *Skoro se nechce věřit, že by vaše památkářská kariéra začala tak šťastně a hladce pouhou náhodou...*

AK: Ze strany tehdejšího ředitele Švejdy v tom byla účelová faleš. Krátce předtím emigroval do Německa Svatopluk Průša a na konci léta přešel Jan Kalný z finančních důvodů do projekčního útvaru Stavoprojektu. Ředitel proto nutně potřeboval náhradu. Naléhal tedy, abych nastoupil co nejdřív. Uměl přesvědčovat a nabídl mi bydlení. Rozhodnutí pro Budějovice mi tedy slibovalo vyřešení otázky, kam bychom – s mou pozdější manželkou – mohli složit hlavu. Ředitel pak ale o svém slibu náhle přestal hovořit.

MG: *Kam jste tedy „hlavu složil“?*

AK: V Budějovicích jsem už své dávné kontakty z průmyslovky ztratil, a jak si zajistit zázemí, jsem nevěděl. Rodiče mi tehdy doporučili oslovit P. Jaroslava Holuba, bývalého faráře v Deštné, který tehdy působil v Trhových Svinech. P. Holub s mým bydlením na faře souhlasil, autobusem to byla ze Svinů do Budějovic slabá půlhodinka. A tak jsem se nastěhoval do zadní místnosti na faře, kde když jsem zvedl těžkou duchnu, vyskákaly do všech stran myši. Nechtěl jsem nic než střechu nad hlavou, ale slečna z fary mi vždycky večer, když jsem přijel z práce, k tomu, co jsem si přivezl zabalené v papíru, připravovala teplé mléko nebo kakao. V zimě mi ohřívala na plotně veliké křemeny a balila je do utěrky, abych si mohl ohřát vymrzlou postel.

Následně mi doporučil bývalý spolužák z průmyslovky možnost přebývání v ubytovně českobudějovického OSP na Novohradské ulici. Výhoda byla v teplé vodě na společných sociálkách, ale mělo to i jednu velkou nevýhodu: více než polovinu dní v měsíci se mnou na pokoji někdo bydlel a já dopředu nevěděl kdo. Většinou to byli montážní dělníci

přijíždějící do Budějovic jen na několik dní. Hledal jsem proto řešení a složitě jsem nakonec sehnal podnájem jedné průchozí místnosti v Suchém Vrbném na okraji Budějovic.

MG: *A slíbený byt od podniku?*

AK: To je na trochu delší povídání. U ředitele Švejdy byla na sekretariátu zaměstnaná paní Marie Janýrová, která si nenechala nic líbit a vedla s ředitelem soudní cestou pracovní-právní spor. I na krajské odborové radě tehdy získala někoho na svou stranu a do věci se začaly vkládat odbory. Nakonec bylo svoláno jednání za účasti všech zaměstnanců krajského střediska, mimochodem do největší místnosti na výstavišti, kde jsme obvykle seděli my architekti (Jan Bulíř, Ivo Hofman, Jan Kubiček, Eduard Jakoubek a já), dvě dokumentárky a ještě právník Pavel Vedral. Spor tehdy přišel urovnat soudruh Vodák, předseda Školské a kulturní komise KNV. Mluvílo se dlouze o socialistickém soužití, soudružské spolupráci a tak. A kolegové mi po straně říkali: „Hele, když tady je, řekni mu, že ti ředitel slíbil bydlení. Ať v tom něco udělá... Pořád říkají, že pomáhají mladým...“ Tak jsem se rozhodl, a když to skončilo, pověděl jsem mu o svém problému. Také jsem se mezi řeči zmínil, že se upravuje dům na náměstí, tzv. Spitzerovina, a jestli by se tam pro mě nenašla „cimérka“. On mě na druhý den pozval „na kraj“. Já v tu chvíli ani nevěděl, kde KNV v Budějovicích je, on ale odkráčel se slovy: „To mě najdeš!“ Druhý den jsem tam došel a on na mě: „A ty by sis to sám vyprojektoval?“ Překvapeně jsem souhlasil a on začal sekretářce diktovat do stroje: „Vážený soudruh Karel Švejda, ředitel Krajského střediska státní památkové péče. Ukládám, aby podle projektu, který si mladý soudruh ing. Krejčů zpracuje sám, byla v podkroví zbudována garnizónka.“ (smích) To soudružsky zpotvořené slovo vidím před sebou, jako by to bylo včera. Papír jsem vzal a šel za ředitelem. A tak mi tu rekonstrukci celkově hodili na krk, což se klukům z oddělení náramně hodilo, protože dělat to nechtěl nikdo. Těžkosti spočívaly hlavně v tom, že na té akci nebyl generální dodavatel, muselo se neustále všechno organizovat v návaznostech jednotlivých řemesel a ještě shánět nedostatkový materiál. Protože jsem ale měl předchozí praxi s dispečinkem při nakládání aut v tábořském Památkostavu, tak jsem se toho nelek. Dnes v místě té „garnizónky“ funguje agentura ochrany přírody a v patrech níže územní památková správa NPÚ.

MG: *To jsme v létě „přelomového roku“ 1968?*

AK: Moje žena promovala v červenci 1968 a od 1. září měla nastoupit v českobudějovické nemocnici. Předtím jsem našetřil z malého platu 1240 Kč hrubého na svatební cestu do Bulharska, kterou jsme absolvovali ještě před invazí. Krátce po 21. srpnu jsme s naloženou starou tatrovkou jeli od její ovdovělé matky z Plané nad Lužnicí. A dostali jsme se doprostřed kolony ruských tanků. Ve Veselí nad Lužnicí, v kopci mezi náměstím a kostelem, tank před námi začal prohrabávat kostky, ujížděl vzad a blížil se po decimetrech k našemu autu. A já v tom malém zrcátku sledoval, jak daleko je za námi další tank, popouštěl ruční brzdu a bezmocně na něj couval. Nakonec jsme to přestáli a do Českých Budějovic se nastěhovali. Za bydlení jsme byli rádi, i když jsme museli na záchod o patro níž a do vany si ohřívali vodu ponorným vařičem. Byli jsme zvyklí ze studentské koleje a já navíc získal potřebné soukromí.

MG: *Jak to bylo na počátku vaší práce na krajském středisku, vzpomínáte na některé tehdejší „kauzy“, do nichž jste se zapojil?*

AK: Ředitel Švejda mě například poslal do Přehořova u Soběslavi – že prý to tam mám kousek od rodné Deštné. Místní národní výbor a JZD se tam tehdy chystaly zbourat zámek a já – jako elév – je měl přesvědčit, aby to nedělali. Tak jsem dojel vlakem do Soběslavi, 4 kilometry do Přehořova jsem došel pěšky a jal jsem se hledat předsedu JZD. Našel jsem ho, řekl jsem, odkud jsem, a pokoušel se mu vnuknout, jestli by zámek přece jen nešel nějakým způsobem zachránit – že by tam mohli mít klubovnu a taneční

Obr. 3. České Budějovice, Žižkovo náměstí, nyní náměstí Přemysla Otakara II. čp. 34, průčelí zde-vastovaného domu zvaného Spitzerovina, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Karel Krejčí, 1962

Obr. 4. České Budějovice, Žižkovo náměstí, nyní náměstí Přemysla Otakara II. čp. 34, průčelí domu zvaného Spitzerovina v průběhu obnovy, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Jihočeský podnik pro údržbu památek Tábor, P. Špandl, před 1968

sál, prostě jsem blábolil. On mi na to řekl, ať chvíli počkám, že musí dát vařit brambory prasatům a že mám jít s ním. Vešli jsme do klenuté chodby, kde stál veliký kotel a vedle něho třízásuvková intarzovaná komoda. On jedno šuple vytáhl a bylo plné brambor. Na vrchní straně komody jsem viděl ta černá kola od odkládání horkých hrnců a v tu chvíli jsem pochopil, že s tímhle člověkem nemám šanci najít společnou řeč. Zámek nakonec odstřelili a jeho inventář předtím buď zničili, anebo rozkradli. Tahle zkušenost sice byla intenzivní, ale reálný výsledek bohužel neměla žádný.

Až groteskní podobu nabral výjezd do vsi Třešně na Písecku. Vlastník jedné z usedlostí se štukově zdobeným průčelím si na jejím místě chtěl vystavět dobově obvyklou březo-

Obr. 5. Přehořov, zámek, zahradní průčelí, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Karel Krejčí, 1966

Obr. 6. Přehořov, zámek, uliční průčelí, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: autor neuveden, 1969

litem opatřenou novostavbu. Ředitel Švejda mě tehdy vzal s sebou, chtěl mi asi ukázat, jak se má s vlastníky jednat. Držel tehdy k vesnickým majitelům domu dlouhý proslov o hodnotách lidového stavitelství, já stál stranou a mlčky pozoroval, jak se v tom venkovani zvolna hromadí vztek. Najednou se rozběhl ke špalku, do něhož byla zaseknutá sekera, vytrhl ji, chvíli váhal, a pak ji vši silou do toho špalku zasekl zpátky. A už běžel do míst, kde byl na řetězu přivázaný vlčák. To už jsme se dali na rychlý ústup, řediteli jsem se snažil podržet plechová vrátka, do nichž se ale ke vši smůle zasekl a pes mu začal skákat po krku. Metodická ukázka památkářské praxe se tedy řediteli nevyvedla. Sice jsme vyvázli se zdravou kůží, brzy nato ale usedlost i se štukovým průčelím padla. Od té doby mi bylo jasné, že tudy cesta nevede, že urážkami vlastníků, byť zaobalenými do vznešeně odborných slov, památková péče ničeho nedosáhne.

MG: Příběhy o zdivočelých psiskách a prchajících památkářích patří ke zlatému fondu oborového vyprávění. Jiné vaše tehdejší zkušenosti měly konstruktivnější dopad?

AK: Kolegové mě například vyslali na projednávání směrného územního plánu Strakonice, kam se nikomu z nich ani trochu nechtělo. Já před tím ve Strakonici nikdy nebyl, tehdy jsme měli cestovní rádius velmi malý. Kolega Jakoubek mě naštěstí odkázal na architekta Josefa Roušala ze SÚRPMO, který na jednání měl být. Já ani nevěděl, koho mám hledat, nakonec se mi ho ale povedlo oslovit a on naštěstí pochopil, o co jde: že jsem tam poslaný jako papírová vlaštovka, která se jen podepíše a o věci nic neví. On sám byl zjevně pod silným tlakem zadavatele, tedy odboru výstavby krajského národního výboru, a tak mi – přestože byl zpracovatelem územního plánu – dopředu poradil, co bych měl do vyjádření z památkového hlediska napsat. To byla obrovská pomoc, a to včetně urbanistické terminologie, kterou jsem tehdy znal jen zčásti.

MG: On Vám vlastně poradil, jak máte zkritizovat jeho vlastní práci!

AK: Ano. Potřeboval tam dostat to, co by jemu samotnému neprošlo, jen by mu řekli: „Soudruhu, to přece nejde.“ Já jsem jeho rady zformuloval a získal jsem v něm i pro příště cenného konzultanta v urbanistických záležitostech. Urbanismus na středisku tehdy nikdo „neuměl“ a těžko se pak dalo oponovat zásahům ničujícím strukturu měst. Jenže zrovna Strakonice jsou ukázkovým příkladem tohoto neblahého trendu. Průtah, který nakonec – po dalších letech politických tlaků – město rozstříhl, je tam z urbanistického hlediska doslova strašný.

MG: Mohl jste ještě k někomu dalšímu pro radu?

AK: Čas od času jsem měl možnost konzultovat s Janem Mukem, Dobroslavem Líbalem, manžely Menclovými, Jakubem Pavlem nebo Stanislavem Vetterem. Vynechat nemohu ani Jaroslava Herouta, který mne – s nekončící osobitou trpělivostí – naučil používat správnou terminologii oboru. Důležitá, byť velmi svérázná osoba, zejména pro instituci, byl Hugo Rokyta, který měl profesuru na salcburské univerzitě, tu ale nemohl „konzumovat“. Vážil jsem si ho. Rád také vzpomínám na Viktora Kotrbu, k němuž jsem se dostal prostřednictvím arch. Oldřicha Boušky z Památkostavu Tábor, a postupem času jsem se s ním potkával téměř pokaždé, když měl cestu do jižních Čech. I on mi hodně dal.

MG: „Zaškoloval“ vás někdo přímo na krajském středisku?

AK: Až dodatečně jsem si ale uvědomil, že mým prvním opravdovým zaslavcovatelem do „památkářiny“ byl kolega architekt Jan Kubiček. Do Budějovic přijížděl jen na pondělní porady, jinak měl kancelář na krumlovském zámku. Dojížděl jsem tam za ním a on mě vodil po různých rekonstrukcích a ukazoval mi, co se povedlo, co ne a co by se mělo udělat. V té době jsem si neuvědomoval, že jemu šlo víc o Krumlov než o mě. Chtěl zachovat kontinuitu svých myšlenek a postojů v době, kdy už plánoval emigraci.

Uskutečnil ji ještě před 21. srpnem, když dostal povolení vyjet za svou sestrou do Anglie. Přes Británii a Španělsko se pak dostal až do Brazílie a nakonec se vrátil do Španělska. Měl na starosti i Prachaticy a jezdili jsme tam jeho starou krásnou pragovkou. Z Prachatic tehdy skoro neexistovalo spojení do Budějovic, a tak jsme se vracovali do Krumlova, odkud jezdil autobus pro noční směnu z papíren ve Větrní. Jezdili jsme tím nádherným krajem mezi Prachaticemi a Krumlovem, kolem Chvalšín, a on, když svítil měsíc, zhasínal světla. A tak jsme jeli nocí. Říkal, že ta země je tak krásná, že je škoda do ní svítit. To je nezapomenutelné. Po čase mi došlo, že se s tou krásou loučil.

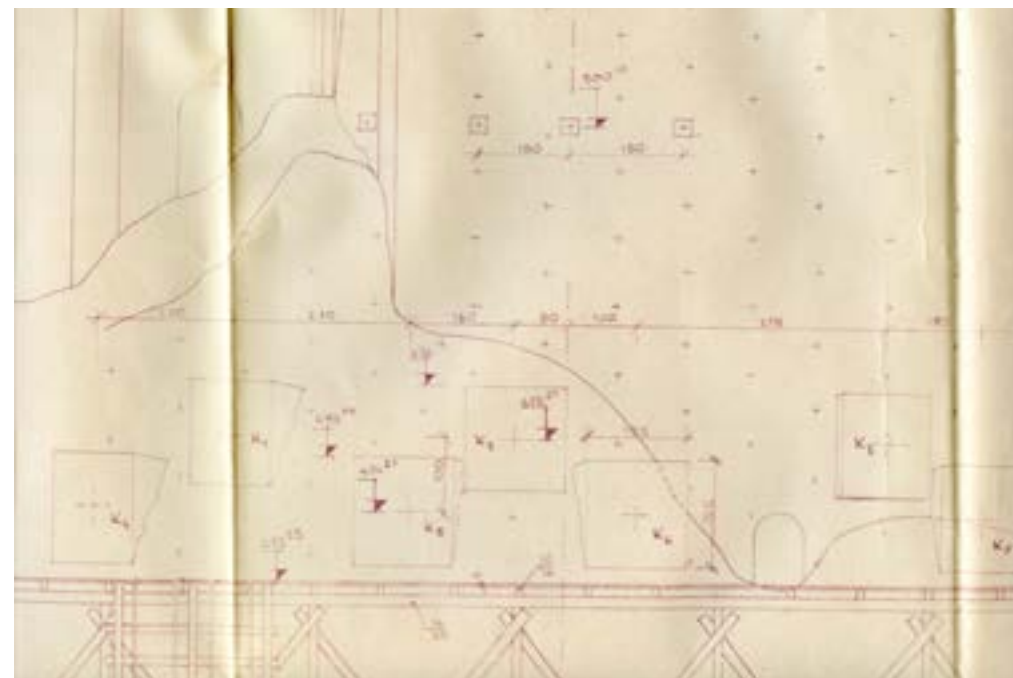
MG: *Architekt Kubiček Vám tedy předával zkušenosti z osobní iniciativy. Mělo na tom zájem i vedení střediska?*

AK: Zpětně mi vadilo, že tu neexistoval žádný systém zácviku. I já jsem byl – s výjimkou Kubičkova zájmu – prostě hrozen do vody. Byli tu lidé, kteří by své zkušenosti mohli předat, ale nebylo to obvyklé. Když jsem se posléze trvaleji dostal do šéfovské funkce, to ale bylo až v závěru sedmdesátých let, snažil jsem se tohle změnit. S úsměvnou nadsázkou se tomu tehdy říkalo „dělat šota“. Podle jakéhosi dobového nařízení nesměl jezdit v autě na služební cesty jen jeden člověk, a tak kolegové zprvu využívali eléva „investičáka“ Jana Schotta, aby s nimi jezdil, a posléze přibírali i další mladé kolegy. Do auta sedali formálně proto, aby se vůbec mohlo vyjet, protože při přidělení vozu rozhodovala i jeho obsazenost, ale mělo to další pozitivní dopady – mladí viděli ty věci na vlastní oči a účastnili se jednání na místě.

MG: *Jsou v této první fázi vašeho památkářského působení ještě nějaké akce, které se Vám zvlášť zaryly do paměti? Vnímáte zpětně některé z nich jako pro sebe zvlášť důležité, formativní?*

AK: Dodnes nemám názorově uzavřeno, jestli bylo v Českém Krumlově dobré přiznat technickou konstrukci železobetonových bloků na jižní skalní stěně pod hradem. Přiznané kotvení pro „sešití“ té skály předpjatými lany se projektově rozhodlo ještě za mého předchůdce Jana Kubička, já jsem jeho názor přejal a obhajoval ho. Tehdy se razilo, a prosazovali to i odborníci ze SÚRPMO a SÚPPOP, že zásah do památky má být vidět, má se přiznat. V další fázi se to už pod Plášťovým mostem schovávalo za vyzdění z lomového kamene. A já si dodnes nejsem jistý, jestli byl dobře první, anebo druhý způsob řešení. A jestli technologie předpjatých lan, náchylných ke korozi, do budoucna nezadělá na závažný problém. K odpovědi jsem se za celou tu dobu nedopracoval. Na rozdíl například od tehdejšího projektu SÚRPMO pro Kratochvíli. Tam se kvůli statickým poruchám zalily asi tři komíny, respektive větrací průduchy, betonem pro ocelové kotvy a rázem vznikl ještě mnohem větší problém v celém neodvětrávaném přízemí včetně roštu, na kterém ta vila stojí. To byl zjevný omyl velkých projektantů.

S Krumlovem mám spojenou i jednu opravdu dobrou vzpomínku. Akci, o níž už se dnes moc neví, jsem také začal ještě s Janem Kubičkem. Hledal se tehdy záchranný depozitář sufit, opon, kulis a dalších mobilii ze zámeckého barokního divadla, kde tehdy vládla naprostá katastrofa. Zatékalo tam, rozšířila se dřevomorka a bylo zapotřebí ty věci rychle a bezpečně uložit. Jako jediné alespoň trochu schůdné řešení se tehdy jevila českokrumlovská synagoga, která do té doby sloužila jako sklad smaltovaných hrnců Domácích potřeb. I tam ale bylo pro to všechno málo místa. Jan Kubiček mě tehdy vyzval, jestli bych do interiéru nevymyslel něco, co by pomohlo, aby se to tam všechno vešlo. Navrhl jsem tedy konstrukci z husté sítě „předpjatých“ ocelových lanek chemicky kotvených v obvodových stěnách. A také jsem je v tom prostoru instaloval. Byla to vlastně prostorová pavučina, která v sobě měla princip spolupůsobení, o kterém nám na ČVUT přednášel profesor Václav Rojík. Na tuhle zdánlivě subtilní konstrukci se pak dalo umístit vše, co bylo z barokního divadla zapotřebí vystěhovat. Nebyla to věc příliš složitá, nebylo kolem toho mnoho řečí, ty unikátní předměty, jejichž restaurování a návrat do původního prostoru posléze získaly cenu Europa Nostra, to ale zachránilo

Obr. 7. Český Krumlov, projekt statického zajištění severozápadního křídla zámku, detail pohledu na příznané betonové bloky, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, PD 180, vypracoval SÚRPMO, ing. Urban – ing. Haščyn, srpen 1965

před zkárou. Mám pořád dojem, že jsem tehdy našel optimální řešení toho konkrétního problému a nešlo to asi udělat lépe.

MG: *Jak si vlastně stálo středisko po srpnu 1968? Jaký dopad měla na jeho činnost emigrace některých odborných pracovníků?*

AK: Za hranice postupně odešly hlavní odborné opory, nejen ing. Průša a arch. Kubiček před Srpnem, ale i dr. Vetter, paní Tůmová a další po Srpnu, a najednou nás byla půlka. Z kunsthistoriků zbyla jediná dr. Olga Jelínková a měla – chuděra! – dopracovat celý seznam movitých památek. Po té dámě v letech skutečně nebylo možné chtít, aby jela do nějakého zapadlého kostela autobusem s trojím přeseďákem... Šéfem památkářů architektů byl po srpnu 1968 ing. Eduard Jakoubek. Protože byl straník, prošel prověrkami – a o takové tehdy byl velký zájem –, vzali si ho brzy na KNV, a to bez ohledu na to, že středisko za něho nemělo náhradu. Prověřených straníků se nedostávalo... Ze střediska zbyla personálně naprostá troska. Zbyl jsem tam já, Jan Bulíř a Ivo Hofman přes zahrady a krajinu. Dostatečně kvalifikovaní lidé nebyli k mání a začali se nabírat aspoň středoškolsky vzdělaní zájemci, např. Eva Jarošová nebo již zmíněný Jan Schott. Ale ti jen těžko mohli být nasazováni do složitějších kauz. Zdenka Žemličková (později Paloušová) k nim také patřila. Je jí potřeba přiznat velkou zásluhu, že se ujala velké administrativní práce na státním seznamu movitých památek. Teprve s dvouletým zpožděním byl tým doplněn ing. arch. Petrem Peškem, který zaujal po Janu Kubičkovi dislokovanou pozici v Českém Krumlově.

Mělo to jeden výrazný dopad i pro mě osobně: ředitel Karel Švejda ze mě chtěl udělat vedoucího, ač jsem tam byl nejmladší. Najednou mi bylo jasné, že na tu práci rozhodně nejsem dobře odborně připravený. A přihlásil jsem se proto při první příležitosti do postgraduálního studia v Praze. Běh směřovaný přímo k památkové péči, první, který se vůbec otevíral, měla Fakulta architektury ČVUT společný s Filozofickou fakultou UK.

Znamenalo to, že jsme se učili nejen technické předměty, ale i dějiny umění či základy archeologie. Končilo se diplomovou prací. Absolvoval jsem směr „historik architektury“ (paralelní byl nazvaný „památkový architekt“). V auditoriu jsme se tehdy potkali v zajímavé sestavě, včetně například numismatiků či heraldiků. Na stejný kurz se spolu se mnou z budějovického pracoviště přihlásil i jeho tehdejší ředitel Švejda, který sice krátce předtím dálkově dodělal práva, ale zřejmě cítil svůj odborný hendikep a nechtěl, aby se mu kolegové za zády směli. A tak jsme do školy jezdili vlakem spolu. Po cestě jsme někdy i pracovali. On ale studium nedokončil, protože bylo o rok delší, než mělo, a zasáhlo do doby jeho odvolání.

MG: *Vaše postgraduální studium započalo na podzim roku 1968?*

AK: Ano. Kurz měl být původně pětisemestrový, ale nakonec trval tři a půl roku, protože postupem času byli ti, kteří nám přednášeli, z vysoké školy postupně vyhazováni. Přednášející nám tedy ubývali. Mohl jsem se ale mezi nimi seznámit s řadou osobností, jejichž jména jsem znal jen ze sdělovacích prostředků nebo knížek. Pro mě to studium znamenalo první opravdové seznámení s velikou šíří oboru. Přednášela nám i řada restaurátorů a měl jsem tedy možnost nahlédnout do specializovanějších technologií. Právě díky tomuto studiu jsem měl možnost se blíže seznámit například s manžely Menclovými, přednášeli tam oba. Já jim tehdy, když to v rámci svých průzkumů potřebovali, zajišťoval ubytování na jihu Čech, například ve Vyšším Brodě. A za odměnu jsem s nimi mohl po těch místech chodit. Ano, byla to skutečně odměna, a to zvlášť v případě Václava Mencle, který byl zvyklý myslet nahlas. Naslouchal jsem tedy tomu, jak uvažuje, s překvapením jsem zjišťoval, že ani on při svých pozorováních nemá jistotu a že se k řešení průzkumnických hádanek musí postupně propracovávat.

MG: *Napadá mě ještě jedno jméno z těch, kteří po sovětské okupaci odešli z vlasti: českobudějovický rodák Marian Farka, urbanista, po roce 1968 pracovník vídeňského památkového úřadu a vyučující na vídeňské univerzitě. Setkal jste se s ním? Na českobudějovickém středisku sice působil jen krátce na počátku šedesátých let a pak odešel na SÚPPOP do Prahy, ale na jaře roku 1968 se intenzivně angažoval při snaze o záchranu sadů na místě českobudějovického opevnění, kde se plánovalo barbarské rozšíření vozovky a napřímení silničního průtahu městem.*

AK: Nepotkali jsme se. Znáám jen jeho jméno, které se vyskytuje na několika spisech z oné doby. Při snahách o záchranu tvaru bývalého českobudějovického opevnění, který se dodnes propisuje do půdorysu městských sadů, jsem na počátku sedmdesátých let na něho navazoval.

MG: *Kromě „boje“ za záchranu městských sadů v Českých Budějovicích konce šedesátých let jistě silně rezonovala vnitřní úprava katedrály sv. Mikuláše. Jak jste ji tehdy vnímal? Pokud je mi známo, prosazoval ji tehdejší sekretář pana biskupa Hloucha a pozdější kardinál Miloslav Vlk. Měli na tu radikální pokoncilní úpravu nějaký vliv památkáři?*

AK: Nejsem si jistý, jestli byl ten hlavní spiritus agens celé věci zrovna Miloslav Vlk, spíše o tom pochybuji. Stavební dozor tehdy zajišťoval pan Jirkovský, který dělal na budějovickém Stavebním podniku, s panem stavitelem Maškem. Angažoval se v tom také ing. Groulík. Celkový projekt úprav vypracovali Oldřich Bouška s Viktorem Kotrbou. Rozsah změn ale měl svůj postupný vývoj. Základním problémem bylo hledání stavebních kapacit a hodně se tehdy řešila možnost temperování. Vzadu za katedrálou tehdy byla – a asi pořád je – rozvodová šachta parovodu směrem do budovy spořitelny. Odstraňování mobiliáře, myslím, započalo tím, že při budování oltáře směřovaného k lidu začaly v presbytáři překážet kanovnícké lavice. Byla v tom jistá bezradnost. Chórové lavice se tehdy odvezly zpět do Zlaté Koruny, odkud původně pocházely, a dlouhou dobu

↑ Obr. 8. České Budějovice, katedrála sv. Mikuláše, pohled k presbytáři po úpravě inspirované závěry druhého vatikánského koncilu, vlevo kazatelna nově upravená do světlé barevnosti, před nově sestaveným obětním stolem secesní svícny, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Karel Krejčí, 1971

← Obr. 9. České Budějovice, katedrála sv. Mikuláše, pohled k presbytáři před započatím úprav interiéru, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Bedřich Bouška, 1969

tam ležely rozložené v boční lodi. Při jejich odstranění z katedrály se tehdy argumentovalo nepůvodností umístění. To se ale týkalo i jiných částí mobiliáře, třeba kajetánské kazatelny, jejíž radikální změnu barevnosti – bez ohledu na její původní podobu – tehdy prosadil Viktor Kotrba. Ta příliš světlá kazatelna je od té doby v celku interiéru poněkud „ulétlá“. Zpočátku se vůbec neuvažovalo o tom, že by se měly odstraňovat menší oltáře u sloupů v lodi, postupně ale převládl názor, že ty části vnitřního vybavení, které nebyly zapsané v seznamu památek, budou vyklizeny. A to, bohužel, byla chyba památkářská... Odstraněný byl i tehdejší pel-mel sedádek v lodi a pan Jirkovský zařídil ve Vimperku zhotovení jednotných ocelo-dřevěných lavic. Rozebrané oltářní architektury pak ležely na dvoře děkanství – pamatuji se, že jsem tehdy byl za Jirkovským a přesvědčil ho, aby část z nich použil alespoň na zhotovení pokoncilního oltáře. Podařilo se mi tehdy zachránit i masivní mosazné svícny secesních tvarů, které pak stály před novým oltářem. Nemohl jsem přenést přes srdce, že se to všechno jen tak rozbije a zahodí.

MG: *Katolický básník Václav Renč na počátku sedmdesátých let napsal dopis oslavující čistotu a světlost nové úpravy katedrály. Měl jste tehdy podobné pocity? Vnímali tehdejší věřící úpravu interiéru jako svým způsobem nadějnou změnu?*

AK: Nadějnou změnou bylo zejména to, že se obětní stůl přiblížil lidem, bylo to možná o třicet metrů! Ať už byl jakýkoli. Pamatuji se na první oltář čelem k lidu v Čechách – v Týnském chrámu za P. Jiřího Reinsberga, a ten byl úplně jednoduchý. Chodil jsem tam jako student. Tam se ale v souvislosti s koncilní reformou žádné starší vnitřní vybavení nevyhazovalo. A k té čistotě prostoru: myslím, že tehdy bylo skutečně tím hlavním přínosem přesunutí oltáře a užívání ambonu. Vnímali jsem to tak, že Boží slovo sestoupilo mezi lidi, kazatelna mi ho pocitově poněkud vzdalovala. V katedrále jsem bronzem natřené konstrukce lavic se sedáky ze světlé dýhované dřevotřísky bral jako nová sedadla v autobuse. O něco lépe se na nich sedělo, to ale bylo všechno, co se o nich dalo říct. Stýskalo se mi po odstraněných oltářích a nebyl jsem jistě sám. Na středisku z toho byla nešťastná Olga Jelínková. Na samém počátku úpravy si asi nikdo nemyslel, že zásah půjde tak daleko. Je možné, že oltáře u sloupů svými předstupni pouze překážely rozvodům s topením a volila se jednodušší varianta realizace. Ta postupná radikalizace přístupu nakonec měla pokračování i v úpravách, které tam proběhly před několika lety. Ani tehdy, ani teď jsem ale k prostoru katedrály blízký osobní vztah nenašel. Na rozdíl od kostelů jiných.

MG: *A co hrady a zámky? Máte nějakou vzpomínku na tehdejší kastelány?*

AK: Napadá mne jedna obdivná. Na konci šedesátých let byl kastelánem na Zvíkově dr. Josef Kopeček, který později odešel na ŠÚPPOP jako historik. Měl manželku pocházející z rodu Šternberků a hradní prostředí jim bylo oběma natolik blízké, že se přenášeli i přes ty velké těžkosti, které tam s rodinou museli podstupovat. Každou zimu tam zamrzal vodovod. Potkal jsem ho v době, kdy se na Zvíkov musela prošlapávat cesta hlubokými závějemi, a on denně tahal sáňky, na kterých měl tři hliníkové konve a dovážel tak na hrad vodu, aby rodina měla na vaření a v čem se umýt. Když dnes kasteláni hovoří o svém poslání a těžkostech, které musí podstupovat, často si na tu postavu se sáňkami vzpomenu...

MG: *Zajímavé je, že v průběhu roku 1968 se vážně jednalo o převzetí hradu Zvíkov, zámku Orlický a kláštera Milevsko do správy krajského střediska. Ještě v prosinci toho roku například na okresním památkovém aktivu v Písku zazněla informace, že se tak stane k 1. lednu 1969. Nevíte, proč se tento záměr na poslední chvíli odsunul a k jeho naplnění došlo až v závěru roku 1972?*

AK: Po roce 1958 mělo krajské středisko ve vazbě na nový zákon o kulturních památkách převzít hrady a zámky do své správy. Fyzicky se tak ale nestalo a ani nemohlo stát, protože bylo personálně velmi poddimenzované. Ani jejich zaměstnanci tehdy ne-

začali být vypláceni z rozpočtu krajského národního výboru. A vzápětí byly památkové objekty převedeny do správy okresních úřadů. Krajskému středisku poté zůstala jen funkce investora pro obnovu kulturních památek hrazenou z rozpočtu kraje. Ta se ale netýkala jen hradů a zámků. Odborný dohled jsme pro krajský investorský útvar (KIU) prováděli i pro akce městské. Jako příklad můžu uvést prachatickou Dolní bránu, hradební opevnění Bechyně a Třeboně, Jihlavskou bránu v Pelhřimově, Svinenskou a Novohradskou bránu v Třeboni nebo slavonická sgrafita. Z KIU nám byli partneři stavitelé Dušek a Gaseldorfer. Myšlenka na přímou správu hradů a zámků skrze krajské středisko se ale vracela. Ten náhlý obrat na přelomu let 1968 a 1969 s největší pravděpodobností souvisel s posrpnovými změnami uvnitř krajské garnitury, tedy s politickými „čistkami“. Fakticky převod nastal až od roku 1972, byl postupný podle okresů a trval další tři roky. Ostatně ještě dlouho po revoluci Josef Bulíček, bývalý vedoucí odboru kultury v Pelhřimově, který poté dělal kastelána na hradu Kámen, se vracel k opatřením zákona č. 20/58 Sb. A domáhal se mobiliáře, který v roce 1959 – podle jeho názoru – převzalo krajské středisko. Ten jsme ale nikdy nepřevzali, což jsem se mu několikrát snažil vysvětlit, ale nepodařilo se mi to. To, co je psáno v nějakém nařízení, nemusí být vykonanou realitou, čehož je tento neuskutečněný převod dokladem.

MG: *V čem vidíte největší rozdíl, co se památkové péče týče, mezi koncem šedesátých let a následujícím obdobím?*

AK: Vaše generace to bude jen těžko schopná pochopit a ta, která přichází po vás, už vůbec ne. My jsme si v sedmdesátých letech museli čas pro památkovou péči doslova krást. Aby to náš zaměstnavatel neviděl! V době ředitele Klečky se z nás stala politická organizace. Nakonec ale i on sám v závěru svého působení pochopil, že to vedl špatně a že se obklopil lidmi, kterým obor nic neříkal. Dospělo to do takových konců, že jsme museli zapírat, že doplňujeme informace do seznamu památek. Ten byl oficiálně prohlášený za hotový. Jenže my jsme věděli, jak žalostně vypadají karty památek, často nejen bez fotografií, ale i bez základních popisů. Muselo se čekat na pozvánky od městských národních výborů z jednotlivých míst, pak se vyjíždělo „na zapřenou“ a doplňování karet se nesmělo objevit ve výkazu práce.

K tomu jen krátká odbočka: Prvotní cyklostylované evidenční soupisy památek patřily k základní výbavě památkáře a propiskou v nich byly zaškrtnuté položky, které prošly procesem zápisu do státního rejstříku. Ještě na konci šedesátých let nebyl celostátní rejstřík ani zdaleka dokončený, pamatuji se, že jsem jako elév jeho desky svazoval

Obr. 10. Třeboň, Svinenská brána po celkové opravě, sgrafitová výzdoba průjezdu, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Jihočeský podnik pro údržbu památek Tábor, P. Špandl, 1967

trikolorní šňůrkou. A když se na začátku sedmdesátých let na ministerstvo nahlásilo, že je hotový, byla to do značné míry jen forma bez adekvátního obsahu. Na kartách bylo často jen číslo naražené paginýrkou a k tomu jen několik slov bez fotografie. Kupříkladu u seníků na třeboňských Mokřích lukách nebylo ani uvedeno, kolik jich tam je. Dobře si také vzpomínám, jak bylo na kartě k roubence v Jemčinské oboře v Evženově údolí napsáno, že ji nikdo zatím nenašel. A tak jsme se na zapřenou vydali hájenku hledat a po několika hodinách prohledávání rozsáhlého lesa jsme ji i našli.

Abychom vůbec mohli doplňovat karty kulturních památek, pomohly nám po roce 1973 celostátně vyhlášené akce, za které jsme dokumentaci schovávali. Byla to jednak kategorizace, tedy nástroj snahy komunistického státu ztenčit památkový fond a vyčlenit z něho méně významné kategorie 3 a 4, kterých by bylo možné se zbavit. Usnesením federální vlády tehdy měly de facto přetrvát jen památky kategorie 1 a 2, přičemž dvojky na to měly právo jen v případě, že byly nějak využitelné – pro domovy důchodců, úřady, školy, obchody a podobně. „Využití současnou společností“ se tak stalo alfou a omegou argumentace pro záchranu památek. Druhou celostátní akcí, která nám pomohla zakrýt doplňování informací do karet, byla takzvaná prostorová identifikace. Šlo tehdy o vytváření plánů velkých územních celků v souvislosti s vodními díly, dopravními stavbami a podobně. Mělo být předem známo, jestli při výstavbě nemůže nastat konflikt s památkovou péčí. Informace o památkové ochraně totiž v územních podkladech tehdy nebyla vůbec zanesená, územní plánování tedy potřebovalo památky posadit na konkrétní čísla parcel. Do negativů mikrofiší jsme zanášeli tečky lokalizující památky, odtud se to pak přenášelo do plánů velkých měřítek. Významné dopady to tehdy mělo zejména v severních Čechách, na jihu tolik ne. Posléze se to tu ale přece jen projevilo hlavně v souvislosti s přípravou Temelína.

The image shows a form titled "EVIDENČNÍ LIST NEMOVITÉ KULTURNÍ PAMÁTKY" (Evidence List of Immovable Cultural Heritage). It contains a photograph of a wooden building (Hatín, Jemčina čp. 13) and text describing its location and characteristics. The form is filled out with handwritten and printed information, including the name of the building, its location, and a description of its structure.

Obr. 11. Evženovo údolí, Hatín – Jemčina čp. 13, roubený dům, evidenční list kulturní památky s informacemi dodatečně doplněnými Alešem Krejčou v září 1973, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích

MG: V souvislosti s reorganizací střediska na počátku sedmdesátých let mě napadá osud ředitele Karla Švejdy. Dle korespondence, kterou uchováváme ve spisovém archivu, byl na tomto postu ještě na počátku roku 1972 a poté ještě asi půl roku fungoval jako vedoucí oddělení architektury.

AK: Původně bylo středisko rozdělené na oddělení památkové péče, kde byli kunsthistorici (dr. Jelínková, dr. Vetter a paní Tůmová) a architekti, kam jsem patřil i já a většina jmen, o nichž jsem tu hovořil, a oddělení ochrany přírody (po Jiřím Ebenhöhovi tam nastoupil ing. Václav Polák, kterého po roce 1968 vyloučili ze strany, a ing. František Urban). Funkce vedoucího oddělení architektury, které se oddělilo od umělecko-historického, tehdy byla zřízena nově. Ze střediska tedy bývalý ředitel neodešel „na dlažbu“. Po několika měsících pak přešel do vedoucí pozice Sigmy a pak, tuším, Modřanských strojren, jelikož jako nevyhloučený straník zůstal v nomenklatuře.

MG: A další politicky vynucené změny?

AK: Dr. Švejda byl sesazen z ředitelského postu poté, co Eduard Klečka neobhájil funkci náměstka předsedy KNV. Oba během roku 1971 prošli stranickými prověrkami, ze strany je tedy nevyhloučili, oba ale byli s jarem 1968 nějak spojení. Názorově Švejda jistě více, Klečka výrazně méně, vytáhli ale na něho podpis na petici proti okupaci ze srpna či září 1968, což mu funkcionářsky zlomilo vaz, a vyhledalo se proto pro něho místo na krajském středisku. Z podobných důvodů na středisko přešel i bývalý předseda kulturní a školské komise Vodák, o němž už jsem se krátce zmínil. Byl sice vyučený kameník, jeho úkolem se přesto stalo dokončit ustavení správy chráněné krajinné oblasti Šumava. Prohlášena sice byla už v roce 1963, nebyly ale stále jasně stanovené tamější podmínky ochrany.

MG: Dalo by se tedy říci, že na počátku sedmdesátých let bylo odklizení na krajské středisko mírnou formou trestu pro nepohodlné „osmašedesátníky“?

AK: Ostatně z podobných důvodů se stal zaměstnancem střediska i bývalý ředitel Alšovy jihočeské galerie Bohumil Houdek, který nastoupil do – jak jsem už říkal – personálně zcela decimovaného umělecko-historického oddělení. Malířské a sochařské umění „uměl“, vždyť to byl on, kdo pro galerii sháněl sbírkové předměty po opuštěných pohraničních oblastech.

MG: Kromě těchto „přemístěnců“ tedy na krajském středisku zbylo jen několik málo zaměstnanců, kteří byli schopni a ochotni vykonávat tu odbornou činnost, kvůli níž středisko existovalo. Jak jste měl vymezenou pracovní náplň vy? Předpokládám, že jste měl na starosti několik jihočeských okresů, které to byly?

AK: Postupně se mnou „vymetli“ všechny, což se ale nakonec ukázalo i jako velká výhoda, protože jsem mohl srovnávat a poznávat jsem spoustu lidí. Každý z těch památkářů si ve svých cca dvou okresech, na nichž zrovna působil, nutně musel postupně zavařit nějaký problém s funkcionáři, kteří tam „vládli“, a tak se odtud volalo řediteli a nastávaly výměny. Byly i jiné důvody změn. Někteří, například Petr Pešek, měli sice o památky zájem, ale k institucionálnímu fungování vlohy neměli. Jan Bulíř uměl skvěle posoudit věc přímo na místě, měl „památkářinu“ vrostlou pod kůži, ale většinou to nedokázal – ačkoliv tehdy neexistovaly oficiální správní lhůty! – včas „zůřednickovat“. Měsíce to ale trvat nemohlo. A tak se různě vykrucovali a zoufalí žadatelé je pronásledovali. Před přestěhováním střediska byli Jan Bulíř s Eduardem Jakoubkem mistři ve vymýšlení strategií, jak se vyhnout „pronásledovatelům“, včetně vyskakování z oken v přízemí, kde jsme seděli v časech, kdy jsme ještě sídlili u výstaviště. (smích)

MG: Proměňovala se nějak pracovní atmosféra na středisku v postupujících sedmdesátých letech?

AK: V mnoha směrech. Dost to souviselo i s tím, kde a jak jsme v sedmdesátých letech pracovali. Těžko si dnes představit, že v domě na česobudějovickém náměstí, kam jsme se přestěhovali z budovy na výstavišti, byli všichni zaměstnanci krajského

střediska včetně ochrany přírody. Seděli namačkání i v místnůstkách, kde bylo okno pouze do světlíku bez možnosti větrání. V jediné větší místnosti nás pracovalo i sedm. Přitom za mnohými z nás chodili lidé z venku, stavebníci a projektanti, kteří se potřebovali dohodnout na postupu prací, k tomu jsme v obrovském ruchu ještě telefonovali jeden přes druhého. Příšerná situace! Dalo by se tedy i říct, že „kradení času“ na dokumentaci památek v terénu, o němž jsem hovořil, pro nás z tohoto úhlu pohledu bylo odpočinkem. Vzpomínám, jak jsme s Bohuslavem Mičánem vyjížděli na motocyklu. Obcházení památek na čerstvém vzduchu bez dosahu neustálé kontroly nám vyhovovalo. Fotografoval jsem sovětským aparátem Ljubitel, což byla dvouoká zrcadlovka, jejíž čočky se při ostření pohybovaly pomocí ozubených koleček vně aparátu. Stál tehdy asi 200 korun, na nic lepšího jsme neměli nárok, měl však kupodivu velice dobrou optiku. Dostat se za hranice pracoviště hlídaného ve vrátnici „lampasáky“ znamenalo úlevu a kousek svobody.

Obr. 12, 13 a 14. Třeboň, Mokrý luky za městem, seníky č. 50, 12 a 22, v průběhu dokumentace zachycen památkář Bohuslav Mičán, zdroj: NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích, foto: Aleš Krejčů, 1975

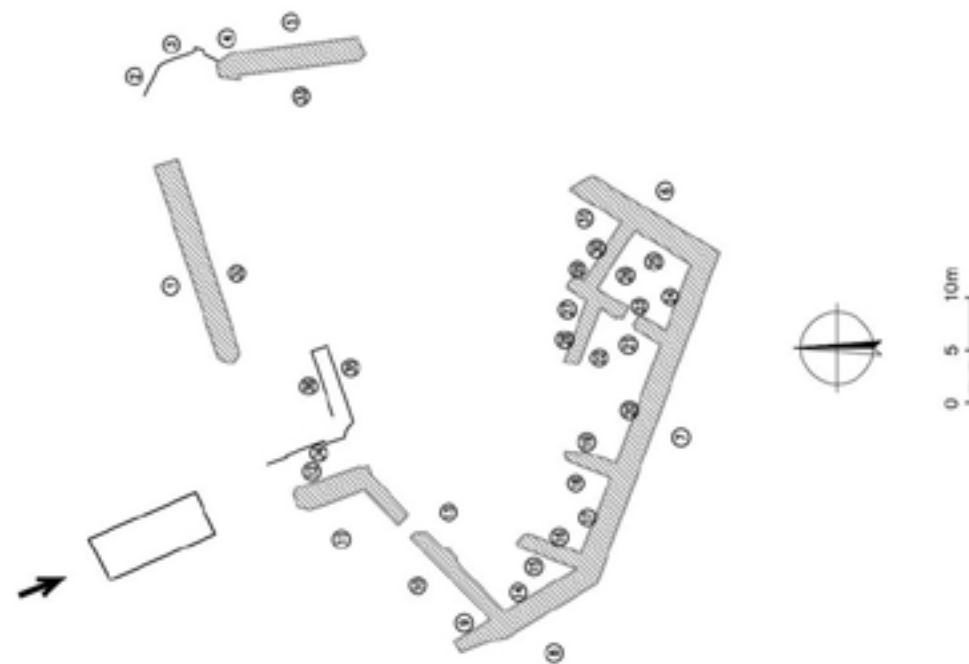
Obnovy a restaurování

Konzervace zříceniny Karlova Hrádku u Purkarce

Václav Hájek

Předáním staveniště byla dne 12. dubna 2019 fyzicky zahájena první etapa celkové konzervace a statického zajištění zdiva zříceniny hradu Karlův Hrádek u Purkarce (obec Hluboká nad Vltavou na Českobudějovicku, historicky Karlshaus). Dosavadní odborná literatura předpokládá výstavbu hradu v jeho torzálně dochované podobě mezi lety 1352–1357, s ohledem na dobové události snad ještě přesněji mezi lety 1356–1357. Dispoziční řešení i způsob výstavby (včetně použitého materiálu) nasvědčují tomu, že se nemělo jednat o stavbu se zvláštním obranným účelem, ale spíše o příležitostné sídlo panovníka či správní centrum okolních královských držav (v souvislosti s nedalekou vsí Purkarec). Ve spojitosti se svou prvotní (?) správní funkcí byl hrad zmiňován ještě k roku 1370. O sedm let později (již v držení Karlova syna Václava IV.) již s největší pravděpodobností úlohu správního centra neplnil a patrně byl opuštěn.¹

Započetí konzervačních zásahů předcházela několik měsíců trvající proces projektové přípravy. Prvotní snahy o zahájení této rozsáhlé a z odborného hlediska velmi náročné

Obr. 1. Karlův Hrádek u Purkarce, pracovní schéma s označením jednotlivých úseků zdiva, stav v říjnu 2018, zdroj: Ateliér Heritas, s. r. o.

akce však sahají hlouběji do minulosti. Původní projektová dokumentace konzervace a zajištění zříceniny hradu² byla předložena se žádostí o vydání závazného stanoviska Magistrátu města České Budějovice již 12. března 2014, přičemž 6. května 2014 bylo vydáno příslušné závazné stanovisko a 8. srpna 2014 i souhlas s provedením ohlášeného stavebního záměru.